

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie. Wydział Pedagogiczny

PIOTR GIEREK

ORCID: 0000-0003-1431-795X

piotr.gierek@ignatianum.edu.pl

*Wsparcie społeczne osób starszych na przykładzie programu
„Korpus Wsparcia Seniorów” realizowanego
w gminie Chorzów*

Social Support for Elderly People on the Example of the “Senior Support Corps” Program
Implemented in the Chorzów Commune

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Gierek, P. (2024). Wsparcie społeczne osób starszych na przykładzie programu „Korpus Wsparcia Seniorów” realizowanego w gminie Chorzów. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 37(1), 89–105. DOI: 10.17951/j.2024.37.1.89-105.

ABSTRAKT

W artykule opisano problem wsparcia społecznego, a szczególnie jego wybrane aspekty (wsparcie seniora w rodzinie), w ocenie seniorów – uczestników programu Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej pn. „Korpus Wsparcia Seniorów” (polegającego m.in. na zaangażowaniu wolontariuszy świadczących pomoc osobom potrzebującym), realizowanego w gminie Chorzów w 2022 r. Problem ten stał się inspiracją do przeprowadzenia badań jakościowych za pomocą kwestionariusza wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, w którym wzięło udział 14 seniorów. Celem była ocena wybranych aspektów wsparcia w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów”. Główny problem badawczy sformułowano w następujący sposób: Jaka jest ocena otrzymywanego wsparcia w ramach omawianego programu realizowanego w gminie Chorzów przez jego uczestników? Pytania badawcze: Jakie rodzaje wsparcia są preferowane wśród badanych osób starszych oraz jak badani oceniają poszczególne rodzaje wsparcia w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów”? Jak badani oceniają pracę wolontariuszy w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów”? Jak badani zapatrują się na kontynuowanie działań w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów” w kolejnych latach? Z badań wynika, że osoby starsze zmagaly się wcześniej z samotnością, poczuciem alienacji i brakiem kontaktów interpersonalnych. Dzięki pomocy i obecności wolontariuszy seniorzy mogli spędzać czas w sposób aktywny, na rozmowach, spacerach czy wspólnej integracji. Nie bez znaczenia było także udzielanie seniorom wsparcia i pomocy w czynnościach dnia codziennego oraz ułatwienie im dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej. Udział osób badanych w programie

spowodował, że ich aktywność zdecydowanie wzrosła, odzyskali pewność siebie i stali się otwarci na drugiego człowieka. Seniorzy bardzo wysoko ocenili usługi świadczone przez wolontariuszy i zgodnie stwierdzili, że program w kolejnych latach powinien być kontynuowany, gdyż zapobiega izolacji społecznej i promuje ideę aktywnego starzenia się.

Słowa kluczowe: wsparcie społeczne; osoby starsze; wsparcie seniora w rodzinie; wolontariusze

WPROWADZENIE

Współczesny świat jest świadkiem dokonujących się procesów demograficznych, które mają wpływ nie tylko na jakość życia osób starszych, lecz także na rozwój instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych form wsparcia osób żyjących w okresie „jesieni życia”. Wsparcie i pomocniczość (subsydiarność) są stałymi elementami życia na każdym jego etapie, szczególnie w życiu ludzi starszych, w którym coraz częściej ujawniają się różnego rodzaju deficyty i niedomagania w sferze życiowej, zdrowotnej, społecznej i rodzinnej. Trudności te nasilają się w miarę pogłębiania się niesamodzielności, często będącej skutkiem choroby lub niepełnosprawności. Stan zdrowia jest podstawową determinantą aktywności społecznej osób starszych. Zarówno aktywność, jak i zdrowie mają wpływ na jakość ich życia. Jak zauważa Pikuła (2012, s. 324), „kontakty międzyludzkie oraz więzi i relacje, które powstają w wyniku przebywania z innymi osobami, pozwalają na konstruktywne przystosowanie się do schyłkowego etapu ludzkiego życia. Niewątpliwie zdrowie i aktywność, które wraz z wiekiem maleją, są istotnymi czynnikami wpływającymi na poziom zadowolenia z własnego życia”. Skorelowane z wiekiem częstsze występowanie chorób przewlekłych i niepełnosprawności oraz stopniowa utrata samodzielności powodują, że w odniesieniu do osób starszych coraz częściej mówi się o konieczności uruchamiania modelu pomocniczości i wsparcia społecznego.

Według prognoz Głównego Urzędu Statystycznego (2015) w 2050 r. odsetek osób w wieku 65+ wyniesie prawie 33%. Obserwowalne będzie także zjawisko tzw. podwójnego starzenia się demograficznego, polegające na wzroście liczby i odsetka osób z grupy tzw. młodych starych (60–75 lat) oraz osób powyżej 80. roku życia, co wynika z dwóch zjawisk: wydłużenia średniego trwania życia i spadku dzietności. Innym zjawiskiem społecznym będzie pogłębiająca się feminizacja starości. Obecnie człowiek żyje dłużej, ale to nie oznacza, że starość jest coraz lepsza, gdyż często może wiązać się z izolacją, stygmatyzacją i wykluczeniem społecznym. Zmniejszający się przyrost naturalny sprawia, że w coraz większym tempie zwiększa się liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Zjawisko to w perspektywie długookresowej będzie skutkować brakiem ludzi do pracy, a jednocześnie deficytem osób, które będą świadczyć wsparcie i pomoc osobom starszym. Utrzymująca się tendencja wzrostowa w perspektywie wielopokoleniowej będzie generować zwiększone zapotrzebowanie na działania mające na celu

wsparcie osób w wieku senioralnym (zob. Gierek, 2022). Do rodzajów tych działań czy form wsparcia należą programy dedykowane seniorom, nastawione m.in. na pomoc, aktywizację i wsparcie, do których można zaliczyć program Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej pn. „Korpus Wsparcia Seniorów”. Założenia tego programu, szczególnie w zakresie wsparcia udzielanego przez wolontariuszy, stały się inspiracją do przeprowadzenia badań w gminie Chorzów, na terenie której był on realizowany w 2022 r.

Celem artykułu jest prezentacja wyników badań jakościowych przeprowadzonych wśród uczestników programu „Korpus Wsparcia Seniorów”, dotyczących oceny wybranych aspektów wsparcia, a także ukazanie problematyki wsparcia społecznego (osób starszych) na podstawie wybranej literatury przedmiotu.

WSPARCIE SPOŁECZNE (OSÓB STARSZYCH) W LITERATURZE PRZEDMIOTU

Wsparcie społeczne (*auxilium sociale*) oznacza dostarczanie swoistych zasobów, z których człowiek korzysta w sytuacjach problemowych, gdy przeżywa trudności życiowe. Jego niewystarczająca dostępność zdaniem Szatur-Jaworskiej i Błędowskiego (2017, s. 10) „skutkuje niezaspokojeniem lub zaspokojeniem na niewystarczającym poziomie potrzeb człowieka”. Według Szaroty (2013, s. 23) wsparcie społeczne oznacza „interakcję prowadzącą do podjęcia działania pomocowego na rzecz jednostki znajdującej się w sytuacji trudnej lub kryzysowej, niemożliwej do samodzielnego przezwyciężenia. Działanie to umożliwia zaspokojenie potrzeb osób borykających się z problemami poprzez kontakty z innymi osobami. Jest konsekwencją przynależności człowieka do sieci społecznych: nieformalnych i formalnych grup odniesienia oraz instytucji”. Istnieją ogólnospołeczne przyczyny uruchamiania wobec seniorów modelu pomocniczości i wsparcia, do których zdaniem Chabior (2014b, s. 126) można zaliczyć: „niski poziom socjalny życia seniorów w porównaniu z innymi grupami wiekowymi i zawodowymi, trudno go uznać za zadowolający; seniorzy żyją w nędzy, co więcej, powiększa się ich liczba i wydłuża czas pozostawania w biedzie; istnieją społeczne mechanizmy (bezrobocie, bieda, bezdomność, marginalizacja) blokujące możliwości pełnego uczestnictwa społecznego seniorów w strukturach obywatelskiego państwa; występują duże obszary nierówności społecznych”. W literaturze wymieniane są różne rodzaje wsparcia: emocjonalne, informacyjne (poznawcze), instrumentalne, rzeczowe (dostarczające m.in. usługi lub dar czasu), wartościujące (oceniające), duchowe (zob. Szymańska, Sienkiewicz, 2011, s. 550–553). Przyjmując za kryterium funkcje wsparcia społecznego, zgodnie z typologią House’a można je podzielić na: emocjonalne (*emotional support*), instrumentalne (*instrumental support*), informacyjne (*informational support*) i oceniające (*esteem support*; zob. Pommersbach, 1988). Jak zauważa Szweda-Lewandowska

(2018, s. 3), „w przypadku osób starszych należy wziąć także pod uwagę podział wsparcia na: postrzegane (*perceived social support*) oraz otrzymywane (*received social support*)” (zob. Sęk, Cieślak, 2004, s. 20).

Wsparcie społeczne to zatem specyficzna forma wsparcia, odwołująca się do zasobów osoby, która wymaga pomocy, jak również motywowanie, zachęcanie, mobilizowanie do samodzielnego życia i radzenia sobie z własnymi problemami, aby człowiek mógł pomóc sobie sam. Według Trafiałek (2006, s. 237) źródło wsparcia społecznego wskazuje na trzy jego rodzaje: „systemy naturalne – do niego należy najbliższe otoczenie, rodzina, koledzy, przyjaciele (wsparcie ma charakter psychiczny; to wzmacnianie emocji, uczuć, pozytywne wspomaganie, motywowanie do działania); systemy środowiskowe – to grupy samopomocowe, które budowane są na bazie wspólnych doświadczeń; systemy instytucjonalne – sieć jednostek i instytucji ukierunkowanych na udzielanie pomocy instytucjonalnej, na udzielanie pomocy społecznej i pomocy psychologicznej”.

Wsparcie społeczne odnosi się nie tylko do pomocy, jaką oferują nam inni (np. wolontariusze), lecz również do integracji (zob. Sęk, Cieślak, 2004, s. 17) i aktywizacji, która w ujęciu Chabior (2014a, s. 81) oznacza „proces podejmowany dla osiągnięcia określonych celów, a także rezultat tego procesu. Aktywizacja jako czynienie aktywnym, pobudzanie do działania, może też być określana przez użycie następujących pojęć: inicjowanie, motywowanie, zachęcanie, pobudzanie, inspirowanie, wskazywanie możliwości do działania i zmian. Jest podstawowym przejawem społeczeństwa obywatelskiego. Aktywizacja społeczna to złożony proces społeczny, którego celem jest włączenie osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem [w tym osób starszych] w struktury społeczne poprzez podejmowaną aktywność. (...) Jest to również proces tworzenia społecznych inicjatyw na rzecz aktywności osób w okresie późnej dorosłości”. Wobec tego wsparcie społeczne jest jednym z elementów integracji społecznej oraz mechanizmem eliminacji źródeł i skutków wykluczenia społecznego (zob. Trafiałek, 2006, s. 237).

Do ogólnych celów wsparcia społecznego osób starszych zalicza się przede wszystkim: wzmacnianie nieformalnych więzi społecznych tworzących sieć wsparcia i zastępowanie ich wsparciem formalnym, gdy zachodzi taka potrzeba; jak najdłuższe utrzymywanie aktywności i autonomii osób starszych; zapewnienie seniorom poczucia bezpieczeństwa fizycznego (np. pomoc w czynnościach dnia codziennego, opieka, usługi podtrzymujące zdrowie itp.), socjalnego (świadczące zapewniające należyty poziom konsumpcji) i społecznego (zapewnienie społecznego uczestnictwa); kształtowanie środowiska zamieszkania w taki sposób, by było przyjazne osobom starszym; jak najdłuższe pozostawianie seniorów w ich dotychczasowym środowisku zamieszkania, jeżeli tego sobie życzą (Szatur-Jaworska, 2017, s. 12). Zdaniem Becelewskiej (2005, s. 106) osoby starsze wymagają wsparcia w „stanie obniżonego nastroju, w sytuacji utraty sensu życia, rozchwianiu emocjonalnym, obniżaniu się obrazu własnego ja, sytuacji zmian

rodziny, procesie adaptacji do nowego miejsca, stresie, dyskomforcie somatycznym oraz w chorobie”. Udzielanie wsparcia osobie starszej jest uzależnione od jej okresu rozwojowego, płci, stanu, kondycji psychofizycznej, postawy życiowej (konstruktywnej, obronnej, zależnej, agresywnej, autoagresywnej), statusu społecznego i materialnego, doświadczeń życiowych oraz oczekiwania na wsparcie i pomoc (Becelewska, 2005, s. 106–107).

Należy podkreślić, że termin „wsparcie społeczne” (*social support*) nie ma w literaturze naukowej jednej, ustalonej definicji. Po raz pierwszy został użyty w latach 70. XX w. na gruncie badań psychologicznych, natomiast obecnie wpisuje się w krąg zainteresowań wielu dyscyplin naukowych, takich jak pedagogika społeczna, praca socjalna, socjologia, polityka społeczna, psychiatria, promocja zdrowia itp. (Mirczak, 2014, s. 189). Jest to zatem pojęcie interdyscyplinarne. Według Szatur-Jaworskiej i Błędowskiego (2017, s. 7–8) „dla psychologów wsparcie społeczne oznacza np. dostępność dla konkretnego człowieka innych osób, które darzy on zaufaniem, które dają mu poczucie, że ktoś się o niego troszczy i jest gotów pomagać, że komuś na nim zależy. Wsparcie jest więc w tym ujęciu relacją opartą na więzi emocjonalnej i intelektualnej. Socjologowie analizują wsparcie społeczne w kategoriach sieci społecznych, grup społecznych różnej wielkości, społecznej wymiany itd. W tym przypadku wsparcie jest przejawem osadzenia człowieka lub małych grup w większej wspólnoty. Z punktu widzenia polityki społecznej relację wsparcia społecznego tworzą z jednej strony jednostki i małe grupy społeczne (głównie rodziny), z drugiej zaś instytucje oraz zorganizowane grupy funkcjonujące w sformalizowanych i niesformalizowanych strukturach”.

Na potrzeby niniejszego artykułu przyjmuję punkt widzenia wsparcia społecznego zawarty w polityce społecznej oraz psychologiczne rozumienie tego terminu. W zakresie funkcjonowania polityk publicznych działają instytucje, które dostarczają wsparcia społecznego osobom starszym, do których można zaliczyć m.in. instytucje otwarte oferujące grupie odbiorców różne usługi wsparcia w czasie krótszym i z mniejszą regularnością niż instytucje stacjonarne czy dziennego pobytu. Ten typ instytucji oraz usługi świadczone m.in. w mieszkaniach osób starszych tworzą sieć wsparcia w środowisku zamieszkania. Swoistym rodzajem takiej „instytucji” jest realizowany przez kilkaset gmin w Polsce program „Korpus Wsparcia Seniorów”, który m.in. angażuje wolontariuszy gotowych nieść pomoc i wsparcie osobom potrzebującym.

WSPARCIE OSÓB STARSZYCH W RAMACH PROGRAMU „KORPUS WSPARCIA SENIORÓW”

Program „Korpus Wsparcia Seniorów” (wcześniej funkcjonował pn. „Wspieraj Seniora”) ogłaszany jest od 2020 r. przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. W każdym roku aktualizowane są cele i kryteria naboru osób oraz

sposoby finansowania programu. Celem strategicznym jest zapewnienie usługi wsparcia na rzecz seniorów w wieku 65+ przez świadczenie usług według rozpoznanych potrzeb na terenie danej gminy, wpisujących się we wskazane w programie obszary. Kolejnym celem jest poprawa poczucia bezpieczeństwa oraz zapewnienie możliwości samodzielnego funkcjonowania w miejscu zamieszkania osoby starszej przez dostęp do tzw. opaski bezpieczeństwa, która należy do najnowszych rozwiązań cyfrowych w zakresie teleopieki w ramach tzw. opieki na odległość (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2022, s. 5). „Opieka na odległość” to nowoczesna forma sprawowania opieki nad osobami starszymi, chorymi, po przebytych zabiegach medycznych, z niepełnosprawnościami, którzy czasowo lub na stałe wymagają wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Jest to rozwiązanie szczególnie istotne dla osób samotnych, zarówno tych, które nie potrzebują usług całodobowych i nie korzystają na co dzień z usług opiekuńczych czy specjalistycznych usług opiekuńczych, jak i tych, u których nagle zmiana stanu zdrowia uzasadnia stałe monitorowanie w celu szybkiej reakcji, powiadomienia służb i ewentualnego udzielenia pomocy medycznej.

Organizacja wsparcia seniorów w ramach programu wpisuje się w działania polityki społecznej państwa oraz stanowi odpowiedź na wyzwania, jakie stawiają przed Polską zachodzące procesy społeczne i demograficzne. Program składa się z dwóch modułów (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2022, s. 4):

- moduł I angażuje wolontariuszy, a także działaczy środowisk młodzieżowych i obywatelskich udzielających całodziennej pomocy osobom potrzebującym wsparcia;
- moduł II ma na celu umożliwienie samodzielnego funkcjonowania w miejscu zamieszkania oraz poprawę bezpieczeństwa osób starszych poprzez dostęp do tzw. opieki na odległość.

Usługa wsparcia, świadczona przez wolontariuszy w ramach programu (moduł I), obejmuje swoim zakresem: wsparcie społeczne (np. rozmowy, wspólne spędzanie czasu, spacer, wspólne sporządzanie posiłków itp.); wsparcie psychologiczne; ułatwienie dostępności do podstawowej oraz specjalistycznej opieki zdrowotnej; wsparcie w czynnościach dnia codziennego. Program opiera się także na dostępie do nowych narzędzi (opaski bezpieczeństwa) wspomagających opiekę nad seniorami (moduł II), które dają możliwość m.in. monitorowania samopoczucia osób starszych przez ich bliskich, nawet jeśli przebywają oni w odległym miejscu. Rozwiązania te pozwalają osobom starszym być bardziej samodzielnymi oraz czuć się bezpieczniej. Opaska pozwala na szybką reakcję w momencie pogorszenia samopoczucia i daje możliwość uzyskania pomocy rodziny lub służb ratunkowych.

Bezpośrednimi adresatami obu modułów są gminy (miejskie, wiejskie, miejsko-wiejskie), natomiast pośrednimi adresatami są seniorzy w wieku 65+, którzy mają problemy z samodzielnym funkcjonowaniem ze względu na stan zdrowia,

prowadzący samodzielne gospodarstwa domowe lub mieszkający z osobami bliskimi, które nie są w stanie zapewnić im wystarczającego wsparcia (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2022, s. 8). Podstawą prawną programu są przepisy zawarte w art. 17 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, tj. „podejmowanie przez gminę innych zadań własnych z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznanych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych”. Gmina chcąc przystąpić do programu obowiązana jest przyjąć stosowną uchwałę rady gminy dotyczącą programu osłonowego, która wprowadzi na jej terenie zapisy programu „Korpus Wsparcia Seniorów”.

Według danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej w 2022 r. w omawianym programie uczestniczyło ogółem 909 gmin (z 2498 wszystkich gmin w Polsce), z czego 188 gmin w obu modułach, 175 gmin tylko w module I oraz 546 gmin tylko w module II. Rzeczywista liczba osób objętych wsparciem w ramach obu modułów programu to 56 956 osób, w tym 20 468 osób w ramach modułu I oraz 36 488 osób w ramach modułu II. Wolontariuszy zaangażowanych w świadczenie wsparcia w ramach modułu I było 1637. Jak widać, zaledwie jedna trzecia (36%) gmin w Polsce w 2022 r. podjęła się realizacji tego przedsięwzięcia.

Na terenie województwa śląskiego moduł I realizowało 25 gmin i 924 osoby zostały objęte pomocą, a moduł II realizowało 61 gmin i 4185 osób otrzymało dostęp do tzw. opasek bezpieczeństwa. W udzielanie pomocy i wsparcia osobom starszym było zaangażowanych 147 wolontariuszy.

W gminie Chorzów w ramach modułu I wsparciem przy udziale wolontariuszy zostało objętych 39 seniorów (34 kobiety i 5 mężczyzn). Z wolontariuszami podpisano stosowne porozumienia na świadczenie usług wolontarystycznych. Do udziału w programie łącznie zrekrutowano 24 wolontariuszy, którzy w okresie trwania programu łącznie wykonali 1414 godzin usług wsparcia na rzecz seniorów. Warto dodać, że w ramach modułu II w 2022 r. dostęp do tzw. opasek bezpieczeństwa otrzymało 91 seniorów (75 kobiet i 16 mężczyzn). Program „Korpus Wsparcia Seniorów” w Chorzowie został przyjęty uchwałą nr XLVII/795/2022 Rady Miasta z dnia 31 marca 2022 r. w sprawie przyjęcia Chorzowskiego Programu Osłonowego „Korpus Wsparcia Seniorów” na rok 2022.

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ WŁASNYCH

Miejszem przeprowadzenia badań było miasto Chorzów (gmina miejska na prawach powiatu), należące do miast śląskiej aglomeracji, które weszło w fazę starości demograficznej, gdyż odsetek seniorów w wieku powyżej 60/65+ wynosi ponad 23% w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców. Wysoki procentowy udział osób w wieku emerytalnym w strukturze ludności miasta jest jednym z najwyższych w województwie śląskim. Liczba mieszkańców z roku na rok maleje i tendencja ta ma na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat charakter stały. Zgodnie

z prognozą demograficzną Głównego Urzędu Statystycznego do 2035 r. w mieście nastąpi spadek liczby mieszkańców o 3,5%, wynikający m.in. z ujemnego przyrostu naturalnego, którego tendencja ma charakter spadkowy od kilkunastu lat. Innym obserwowanym problemem w mieście jest tzw. singularyzacja starości, oznaczająca samodzielne zamieszkiwanie i prowadzenie gospodarstwa domowego. Osoby w wieku poprodukcyjnym mogą w ograniczonym zakresie liczyć na wsparcie najbliższej rodziny, a często zdane są wyłącznie na siebie, pomoc sąsiedzką czy pomoc instytucjonalną.

Główny problem badawczy został sformułowany w następujący sposób: Jaka jest ocena otrzymanego wsparcia w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów” realizowanego w gminie Chorzów przez jego uczestników?

Wyodrębnione zostały trzy pytania badawcze:

1. Jakie rodzaje wsparcia są preferowane wśród badanych osób starszych oraz jak badani oceniają poszczególne rodzaje wsparcia w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów”?
2. Jak badani oceniają pracę wolontariuszy w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów”?
3. Jak badani zapatrują się na kontynuowanie działań w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów” w kolejnych latach?

W prowadzonych badaniach został przyjęty paradygmat pragmatyczny, który „kładzie nacisk na praktyczną skuteczność i rozwiązywanie problemów. Badaczy interesują nie tyle metody, ile problemy badawcze, które starają się wyjaśnić” (Creswell, 2013, s. 36).

Celem prowadzonych badań była ocena wybranych aspektów wsparcia w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów” (moduł I).

Dobór próby badawczej miał charakter celowy. Zgodnie z zaleceniami Pattona dobór osób do badań jakościowych, jako celowy, powinien odzwierciedlać również dokładny zamysł badacza oraz tłumaczyć, dlaczego badacz wybrał właśnie te, a nie inne osoby (jest to wymagane jako jeden z aspektów intersubiektywnej sprawdzalności badań jakościowych oraz odtworzenia tzw. *audit trail*; zob. Cisek, 2014, s. 79–88). W badaniu zastosowana została strategia oparta o dobór maksymalnie zróżnicowanych przypadków (*maximum variation sampling*, celowe dobieranie przykładów o szerokim spektrum informacji) – dokumentowanie unikalnych i różnorodnych wariacji pojawiających się w adaptacji do różnych warunków (Patton, 1990, s. 243–244). W badaniu wzięło udział 14 seniorów (12 kobiet i 2 mężczyzn) spośród 39 osób starszych, którym udzielono wsparcia. Badani byli w wieku od 65 do 92 lat (dolna granica wieku 65+ była warunkiem przystąpienia do programu). Wśród badanych 10 seniorów prowadziło samodzielne gospodarstwo domowe, a 4 zamieszkiwało z osobami bliskimi, które nie były w stanie zapewnić im wystarczającego wsparcia. Wszystkie osoby badane wskazały na stan zdrowia utrudniający im samodzielne funkcjonowanie, w tym 8 seniorów

legitymowało się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności. Badanym seniorom na początku przedstawiono niezbędne informacje (cel badań, metoda, technika i sprawy formalne). Nasylenie teoretyczne uzyskano po przeprowadzeniu 10 wywiadów, po kilka wywiadów w każdej grupie wiekowej (65–74 lata, 75–84 lata, 85+). Dla uzyskania pewności co do nasylenia teoretycznego przeprowadzono jeszcze cztery dodatkowe wywiady.

W badaniach seniorów ważne jest dostosowanie metody gromadzenia danych do ich możliwości psycho-fizycznych, stąd też wszelkie metody oparte na narracji pisemnej należy dokładnie rozważyć. W niniejszych badaniach posłużono się wywiadem jakościowym częściowo ustrukturyzowanym (zob. Gudkova, 2012, s. 111–129) jako metodą gromadzenia danych (zob. Rubacha, 2008). Badane zagadnienia obejmowały trzy aspekty: rodzaje wsparcia i ich ocenę, ocenę pracy wolontariusza oraz potrzebę kontynuowania działań programu „Korpus Wsparcia Seniorów” w kolejnych latach.

Zebrany materiał badawczy został zanalizowany zgodnie z zasadami jakościowej analizy treści. Według Kubinowskiego (2010, s. 313) „jest to proces identyfikowania, kodowania i kategoryzowania prymarnych wzorów wyłaniających się z danych. Jego pierwszym krokiem jest stworzenie indeksu danych, który pozwoli na klasyfikowanie ich zawartości”. Następnym etapem była analiza treści w oparciu o nadawanie kodów i kategorii (Gibbs, 2011, s. 90).

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

Wsparcie społeczne jest potrzebne ludziom w każdym wieku. Osoby starsze potrzebują go jednak szczególnie, aby móc zaspokajać swoje potrzeby w obliczu pojawiającej się z wiekiem niesamodzielności czy występujących częściej problemów zdrowotnych. Niemożność zaspokojenia niektórych potrzeb (np. wymagających pewnej sprawności, takich jak zakupy, załatwienie spraw urzędowych itp.) powoduje, że osoby starsze poszukują wsparcia ze strony rodziny, znajomych czy instytucji bądź programów ukierunkowanych na pomoc i wsparcie tej grupy społecznej.

Celem przeprowadzonych wywiadów było zbadanie doświadczeń seniorów związanych z otrzymywanym wsparciem w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów” (moduł I) realizowanego na terenie gminy Chorzów. Wszystkie wypowiedzi osób badanych zostały przeanalizowane i poddane jakościowej analizie treści, co pozwoliło nadać konkretne kody i przypisać je do kategorii.

Analizując wypowiedzi seniorów w odniesieniu do problemów badawczych, określono następujące kategorie: preferowane rodzaje wsparcia i ich ocena, ocena pracy wolontariusza świadczącego pomoc osobie badanej oraz zasadność kontynuowania działań w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów” w kolejnych latach. Odnośnie do preferowanych rodzajów wsparcia i ich oceny osoby badane zwracały uwagę na opisane niżej aspekty.

1. Szeroko rozumiany rozwój kontaktów interpersonalnych i towarzyskich od momentu udziału w programie, możliwości rozmowy, dotrzymywanie towarzysstwa, okazywanie troski i zainteresowania osobie badanej oraz możliwości wymiany doświadczeń:

Udział w programie „Korpus Wsparcia Seniorów” pozwolił mi na nawiązanie nowych kontaktów i realizację planów oraz urozmaicenie czasu wolnego, który spędzałam na rozmowach z wolontariuszem o życiu i bieżących problemach. Rozmowy pozwoliły także na wymianę doświadczeń.

Od wolontariusza otrzymywałam wiele dowodów troski i uwagi, to bardzo cenne, kiedy nie ma się osoby, z którą można by porozmawiać.

Udział w „Korpusie Wsparcia Seniorów” był dla mnie szansą na powrót do normalnego życia. Mogłam załatwić najpotrzebniejsze sprawy, porozmawiać, znaleźć pocieszenie w mojej trudnej sytuacji życiowej. Usługi wolontariusza są dla mnie bardzo przydatne, gdyż wolontariusz przede wszystkim dotrzymuje towarzysstwa, a to bardzo ważne, jeśli się jest osobą samotną.

Udział w programie pozwolił mi na spotkanie z wartościowym wolontariuszem, z którym mogłam porozmawiać na wszystkie tematy. Wiele czasu spędzaliśmy na wspólnych rozmowach. Z mojej wolontariuszki jestem bardzo zadowolona, wychodzimy na wspólne spotkania towarzyskie... Program ten pomaga nawiązywać nowe relacje, pomaga zapomnieć o postępującym procesie starzenia i pozwala na spędzanie czasu w miłym towarzystwie „młodszej siostry bądź brata”.

Udział w programie umożliwił nawiązanie kontaktów z innymi, z wolontariuszem, który jest dla mnie wielkim wsparciem psychicznym.

2. Wsparcie w czynnościach dnia codziennego:

Usługi wolontariusza są dla mnie bardzo przydatne, gdyż wolontariusz pomaga mi przy wykonywaniu różnych czynności dnia codziennego – ten rodzaj wsparcia cenię sobie najbardziej.

Najbardziej cenię sobie pomoc w codziennym funkcjonowaniu, pomoc w zakupach przy realizacji recept czy wyjściu na spacer.

Byłam zadowolona z pomocy w pracach domowych.

Preferowanym rodzajem wsparcia jest pomoc w czynnościach dnia codziennego oraz towarzyszenie w czasie wizyt u lekarza czy urzędzie.

Szczególnie ważna jest dla mnie pomoc w załatwianiu różnych spraw urzędowych i tych „poza domem”, które wiążą się z dojazdem środkami komunikacji miejskiej. Również zrobienie drobnych zakupów jest ogromnym wsparciem, gdyż mam problemy z poruszaniem się.

3. Zwiększenie aktywności psychicznej i fizycznej, poczucia bezpieczeństwa oraz urozmaicenie czasu wolnego:

Najbardziej cenilam sobie wsparcie psychologiczne i społeczne, otrzymywałam dużo troski, uwagi ze strony wolontariusza.

Udział w programie pozwolił mi poczuć się bezpieczniej. Sama świadomość tego, że jest ktoś życzliwy, który jest w stanie mi pomóc w razie potrzeby, obojętnie w jakiej sprawie. A potrzeby starszych i schorowanych osób są różne i dotyczą różnych obszarów.

Udział w „Korpusie Wsparcia Seniorów” był dla mnie szansą na powrót do normalnego życia. Mogłam wychodzić z domu częściej na spacer.

Od czasu, kiedy biorę udział w programie, mogę powiedzieć, że jestem bardziej aktywna w życiu i ma to pozytywny wpływ na moje samopoczucie. Cenię sobie pomoc przy wyjściu na spacer, zakupy.

Wolontariusz jest dużym wsparciem dla mnie i jestem bardzo zadowolona ze „współpracy” z nim, gdyż wspólnie organizujemy sobie czas. Wtedy nie myślę o nudzie i zmęczeniu.

Udział w programie poprawił moje poczucie bezpieczeństwa; wiem, że mogę liczyć na pomoc i wsparcie, ponadto urozmaicił mój czas wolny, który wcześniej spędzałam w swoim mieszkaniu.

Wypowiedzi seniorów odsłaniają szerokie spektrum preferowanych rodzajów wsparcia, które zostały przedstawione w trzech kategoriach. Wszystkie osoby badane wysoko oceniły otrzymywane wsparcie i pomoc świadczoną przez wolontariuszy. Na podstawie przytoczonych wypowiedzi można wnioskować, że uczestnictwo seniorów w programie korzystnie wpłynęło na zmniejszenie ich izolacji oraz na poprawę poczucia bezpieczeństwa. Seniorzy zmagali się wcześniej z samotnością i brakiem kontaktów interpersonalnych (w tym towarzyskich), a dzięki pomocy i obecności wolontariusza mogli spędzać czas w sposób aktywny – na rozmowach, spacerach czy wspólnej integracji. Przebywając w domu, seniorzy często byli sfrustrowani. Rozmyślali nad własnym życiem, wracając do przeszłości, co ujemnie oddziaływało na ich zdrowie psychiczne i fizyczne. Dzięki udziałowi w programie ich aktywność zdecydowanie wzrosła, odzyskali pewność siebie, stali się otwarci na drugiego człowieka i bardziej samodzielni. Seniorzy najbardziej cenili sobie wsparcie w formie rozmów, spędzanie wspólnie czasu wolnego, udzielanie wskazówek czy porad dotyczących życia codziennego. Nie bez znaczenia było także ułatwienie dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej oraz wsparcie w czynnościach dnia codziennego. Potwierdzają to badania przeprowadzone m.in. przez Mirczak (2014) w latach 2011–2012 na grupie 203 osób starszych, w opinii których najważniejszym wsparciem jest świadczenie bezpośredniej pomocy w czynnościach i obowiązkach dnia codziennego (zgodnie z typologią House’a jest to wsparcie instrumentalne). Inne rodzaje wsparcia w opinii badanych (emocjonalne, informatyczne i oceniające) były mniej istotne. Ponadto prowadzone badania ujawniły związek między otrzymywanym wsparciem a stopniem odczuwanej jakości i satysfakcji z życia oraz między wsparciem społecznym a zdrowiem – otrzymywane wsparcie korzystnie wpływa na stan zdrowia

jednostki poprzez zmniejszenie niekorzystnych następstw doświadczanego stresu (Mirczak, 2014, s. 198–201). Podobne związki i zależności można zauważyć, analizując wyniki niniejszych badań.

Badani w kwestii oceny pracy wolontariusza zwrócili uwagę na życzliwość, empatię i zaangażowanie osoby wspierającej, spełnianie oczekiwań, radość, a także mobilizację do aktywnego życia:

Pracę wolontariusza oceniam bardzo dobrze. Choć najbardziej jestem zadowolona ze spotkania z człowiekiem życzliwym i uśmiechniętym – te cechy dostrzegam w osobie wolontariusza. Program spełnił moje oczekiwania, w różnych czynnościach dnia codziennego jest mi łatwiej, mam z kim porozmawiać i podzielić się swoimi troskami.

Jestem osobą samotną, nie mam już rodziny, wszyscy zmarli, zatem wolontariusz to moja rodzina „zastępcza”. Organizacja programu spełniła moje oczekiwania. Mam większy kontakt z ludźmi. Wspólne „wyjścia” z wolontariuszem mobilizują mnie do aktywnego życia.

Moja wolontariuszka jest bardzo zaangażowana, empatyczna i cierpliwa. Program w pełni spełnił moje oczekiwania. Jest godny polecenia. Cieszę się, że mogłam wziąć w nim udział. Myślę, że program jest dużym wsparciem dla seniorów, szczególnie tych samotnych i wykluczonych.

Pracę wolontariusza świadczącego usługi na moją rzecz oceniam bardzo dobrze. Pomaga mi w wielu sprawach, interesuje się moimi problemami, dzwoni i dopytuje o ewentualne moje potrzeby. Gdy mnie odwiedza, dotrzymuje mi towarzystwa, które tak bardzo jest potrzebne osobom samotnym.

Osoby badane w prezentowanych doświadczeniach zwróciły uwagę na to, jak bardzo ważna jest obecność drugiego człowieka – wolontariusza. Seniorzy bardzo wysoko ocenili usługi wykonywane przez wolontariuszy; wielokrotnie podkreślali, że są im bardzo wdzięczni za życzliwość, empatię i chęć niesienia pomocy. Badani wypowiadali się na temat pracy swoich wolontariuszy pozytywnie, wskazując na zalety i nie podając wad świadczonych przez nich usług. Dla większości seniorów wsparcie udzielane przez wolontariuszy przyczyniło się do likwidacji stresu oraz do zniwelowania skutków wykluczenia społecznego i stanu odosobnienia. Jak zauważa Becelewska (2005, s. 107), niedostateczne wsparcie osób w wieku senioralnym (także przy udziale wolontariusza) „może w znacznym stopniu pogorszyć ich samopoczucie, obniżyć i tak labilny nastrój, spowodować pojawienie się stanów depresyjnych, wywołać akty suicydalne, obniżyć barierę immunologiczną i tym samym doprowadzić do przedwczesnego lub szybkiego zejścia”. Warto podkreślić, że jak dotąd nie zostały przeprowadzone i opisane badania, które dotyczyłyby roli i oceny pracy wolontariuszy zaangażowanych w świadczenie usług wsparcia na rzecz osób starszych.

Odnosząc się do zasadności kontynuowania działań programu „Korpus Wsparcia Seniorów” w kolejnych latach, badani w większości stwierdzili, że program powinien być kontynuowany, gdyż mobilizuje do aktywnego życia, zapobiega izolacji społecznej oraz promuje ideę aktywnego starzenia się, której celem

jest zachęcanie osób starszych do zdrowego, samodzielnego życia i zachowania aktywności.

Od kiedy jestem uczestnikiem programu, nie czuję się samotna! Czekam z niecierpliwością na kolejną edycję programu, gdyż czuję, że żyje mi się lepiej, mając przy sobie bratnią duszę, która pomoże, wesprze i jest, kiedy tego potrzebuję.

Program powinien być kontynuowany, gdyż zapobiega izolacji społecznej i pozwala na powrót do aktywnego życia społecznego seniora.

Program daje możliwość integrowania się z innymi seniorami, np. w czasie wspólnych pikników czy okolicznościowych spotkań seniorów i wolontariuszy, zatem koniecznie musi być kontynuowany!

Myszę, że program „Korpus Wsparcia Seniorów” spełnił swoją rolę i powinien być dalej kontynuowany. Jestem bardzo zadowolona, że rządzący dbają o nas i nas wspierają.

Program oczywiście spełnił moje oczekiwania. Jestem zadowolony, gdyż mam pomoc i towarzystwo. Działania w ramach programu są nadal potrzebne, ponieważ jest wiele samotnych osób potrzebujących pomocy i wsparcia.

Żyjemy coraz dłużej, choć często schorowani i samotni, dlatego uważam, że program powinien być kontynuowany w kolejnych latach, gdyż stanowi odpowiedź na galopujące procesy demograficzne i społeczne.

Na podstawie przeprowadzonych badań można wnioskować, że osoby badane odczuwają zadowolenie z otrzymywanych rodzajów wsparcia w ramach programu „Korpus Wsparcia Seniorów” oraz są pełni uznania dla usług świadczonych przez wolontariuszy na ich rzecz. To z pewnością przyczyniło się do tego, że badani seniorzy wykazali chęć uczestnictwa w programie w przypadku jego kontynuowania w kolejnych latach, a także wskazali na konieczność i potrzebę podejmowania tego typu przedsięwzięć na rzecz osób starszych.

Analizując wyniki badań własnych, można stwierdzić, że program „Korpus Wsparcia Seniorów” realizowany na terenie gminy Chorzów zdecydowanie przyczynił się do wsparcia gminy w zapewnieniu usług wsparcia wynikających z rozeznanych potrzeb na rzecz seniorów w wieku 65+. W Chorzowie, ale też w innych miejscach w kraju, jest i będzie wzrastać zapotrzebowanie na tego typu programy, ponieważ oprócz oczywistych statystycznych wskaźników wzrostu liczebności tej grupy społecznej odczuwalną tendencją jest rozluźnienie więzi pokoleniowej łączącej rodziny. Młodsze pokolenia, zajęte pracą, karierą, udziałem w szerokim spektrum ról społecznych czy funkcji, często utrzymują jedynie sporadyczne, okazjonalne kontakty ze swoimi starzejącymi się rodzicami czy dziadkami. Mimo że współczesnej rodzinie coraz ciężiej jest zapewnić opiekę i wsparcie seniorom, warto podkreślić, że przeprowadzone i opisane w literaturze badania pokazują, iż podstawowym źródłem udzielanego i oczekiwanego wsparcia w opinii seniorów pozostaje głównie najbliższa rodzina (zob. Mirczak, 2014; Niezabitowski, 2010;

Olejniczak, 2013). W sytuacji braku możliwości zapewnienia osobom starszym wsparcia przez najbliższych ważnym źródłem wsparcia może być „osoba trzecia” – wolontariusz, ale również przyjaciele, znajomi czy sąsiedzi, którzy „stanowią nawet silniejszy rezerwuar wsparcia niż rodzina, ponieważ kontakt z innymi osobami w podobnym wieku i z podobnymi dolegliwościami daje poczucie bliskości, wzajemnego zrozumienia i współuczestniczenia w życiu społecznym poza własnym domem” (Mirczak, 2014, s. 191).

Do udziału w programie „Korpus Wsparcia Seniorów” w Chorzowie przystąpiły głównie osoby samotne (był to jeden z warunków udziału w programie), które dotychczas nie korzystały z żadnych form pomocy. Dzięki udziałowi w programie seniorzy uzyskali pomoc w powrocie do codziennej aktywności, mogli w obecności wolontariusza m.in. załatwić sprawę urzędową czy odbyć wizytę lekarską, co było utrudnione lub wręcz niemożliwe w sytuacji osób np. poruszających się na wózku inwalidzkim. Oferowane w ramach programu usługi wsparcia pozwoliły seniorom na zrealizowanie obowiązków dnia codziennego, ale też doprowadziły do zmniejszenia ich izolacji i poprawy poczucia bezpieczeństwa. Dzięki obecności wolontariusza seniorzy mogli spędzać czas wolny na rozmowach, spacerach czy wspólnej integracji, co niewątpliwie przyczyniło się do poprawy ich dobrostanu fizycznego i psychicznego.

ZAKOŃCZENIE

Wsparcie społeczne pełni ważną rolę w życiu każdego człowieka, gdyż wzmacnia odporność psychiczną i chroni przed poczuciem alienacji. Polega na dostarczaniu różnorodnych zasobów jednostce, która doświadcza trudności i nie jest w stanie sprostać im samodzielnie. Szczęólnego znaczenia wsparcie nabiera w przypadku osób starszych. Forma i zakres dostarczania wsparcia społecznego osobom starszym zależą od pierwotnych źródeł wsparcia (tj. zasobów rodzinnych) oraz wtórnych źródeł wsparcia (tj. zasobów pozarodzinnych, do których m.in. można zaliczyć przestrzenną dostępność osób mogących być źródłem wsparcia oraz dostępność instytucji lub programów ukierunkowanych na pomoc i wsparcie).

Starość ma różne oblicza i przebiega w różny sposób – może być postrzegana jako czas podejmowania nowych ról społecznych oraz odpoczynku od pracy zawodowej, jeśli nie jest przeżywana w społecznej izolacji i wykluczeniu. Czasem starość jednak określa się przez pryzmat negatywny, związany z doświadczaniem różnorodnych strat. Może być okresem aktywności i twórczej działalności osoby starszej, jeśli zapewni się jej maksymalnie dobrą, troskliwą oraz profesjonalną opiekę i wsparcie (np. rodziny, przedstawicieli pomocy społecznej, służby zdrowia czy innych instytucji). Niestety, dokonujące się przemiany społeczne i ekonomiczne powodują, że traci na znaczeniu odpowiedzialność rodziny za

jej najstarszych członków, co przyczynia się do rozwoju instytucjonalnych form pomocy i aktywizacji ukierunkowanych na wsparcie osób starszych. W ramach działań na rzecz zwiększenia pomocy seniorom Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej od kilku lat wdraża program „Korpus Wsparcia Seniorów”. Program realizowany jest przez wiele gmin w Polsce, w tym przez gminę Chorzów – z „dobrym skutkiem”, jak pokazują badania zaprezentowane w niniejszym artykule. Pozytywna ocena chorzowskiego programu może stanowić inspirację dla gmin, które nie podjęły się jego wdrożenia z różnych względów. Ponadto może determinować badaczy zajmujących się tą problematyką do podjęcia szerszych, ogólnopolskich badań w celach porównawczych, gdyż takie do tej pory nie zostały przeprowadzone.

Realizacja programu w Chorzowie wpłynęła na poprawę aktywności społecznej oraz poczucia bezpieczeństwa wśród seniorów. Przyczyniła się również do podniesienia ogólnego dobrostanu fizycznego i psychicznego osób starszych, a nade wszystko do zmiany na lepsze jakości ich życia. Patrząc krytycznie na prezentowany program, przy wielu korzyściach, jakie wynikają z jego realizacji, należy podnieść, że coraz trudniej pozyskiwać wolontariuszy do tych czy podobnych przedsięwzięć. Ważne zatem staje się podejmowanie działań w celach edukacyjnych i informacyjnych, które uwrażliwiałyby szczególnie młode pokolenia na problemy seniorów oraz zachęcałyby do podejmowania działań na ich rzecz. Podsumowując, wydaje się, że programy nastawione na pomoc i wsparcie osób starszych są niezbędne z uwagi na obserwowane zmiany związane z rozluźnieniem więzi pokoleniowej łączącej rodziny i zminimalizowaniem jej roli w udzielaniu wsparcia najstarszym jej członkom. Są także odpowiedzią na nieuchronnie zachodzące procesy społeczne i demograficzne oraz narastające potrzeby coraz to liczniejszej grupy społecznej – seniorów.

Niniejszy artykuł nie wyczerpuje omawianego zagadnienia, ale może stać się inspiracją do przeprowadzenia dalszych dociekań naukowych w tym lub podobnym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

- Becelewska, D. (2005). *Wsparcie emocjonalne w pracy socjalnej*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Chabior, A. (2014a). Aktywność i aktywizacja społeczna osób starszych. W: A. Chabior, A. Fabiś, J.K. Wawrzyniak (red.), *Starzenie się i starość w perspektywie pracy socjalnej* (s. 80–85). Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Chabior, A. (2014b). Wsparcie społeczne i jego rodzaje. W: A. Chabior, A. Fabiś, J.K. Wawrzyniak (red.), *Starzenie się i starość w perspektywie pracy socjalnej* (s. 125–133). Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Cisek, S. (2014). Analiza danych jakościowych we współczesnej informatologii. W: B. Sosińska-Kalata (red.), *Nauka o informacji w okresie zmian* (s. 79–88). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

- Creswell, J.W. (2013). *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gibbs, G. (2011). *Analiza danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Gierek, P. (2022). Aktywizacja seniorów w ramach programu Senior+ na przykładzie Klubu Senior+ w Chorzowie. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, (2), 125–135.
- Główny Urząd Statystyczny (2015). *Prognoza ludności na lata 2014–2050. Aneks*. Warszawa.
- Gudkova, S. (2012). Wywiad w badaniach jakościowych. W: D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. T. 2: Metody i narzędzia* (s. 111–129). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kubinowski, D. (2010). *Jakościowe badania pedagogiczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (2022). *Program „Korpus Wsparcia Seniorów” na rok 2022*. Warszawa.
- Mirczak, A. (2014). Determinanty wsparcia społecznego wśród starszych mieszkańców wsi. *Labor et Educatio*, (2), 189–203.
- Niezabitowski, M. (2010). Relacje sąsiedzkie i wsparcie społeczne osób starszych w środowisku zamieszkania. *Przegląd Socjologiczny*, (4), 61–82.
- Olejniczak, P. (2013). Wsparcie społeczne i jego znaczenie dla osób starszych. *Pielęgniarstwo i Zdrowie Publiczne*, (3), 183–188.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park–London–New Delhi: Sage Publications.
- Pikuła, N.G. (2012). Zdrowie i aktywność społeczna jako determinanty jakości życia osób starszych. W: A.A. Zych (red.), *Poznać, zrozumieć i zaakceptować starość* (s. 313–324). Łask: Progres.
- Pommersbach, J. (1988). Wsparcie społeczne a choroba. *Przegląd Psychologiczny*, 31(2), 503–525.
- Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Sęk, H., Cieślak, R. (2004). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* (s. 11–28). Warszawa: PWN.
- Szarota, Z. (2013). Wsparcie społeczne i polityka społeczna wobec późnej dorosłości i starości. W: R.J. Kijak, Z. Szarota (red.), *Starość. Między diagnozą a działaniem* (s. 23–40). Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Szatur-Jaworska, B. (2017). Cele wsparcia społecznego i jego ramy instytucjonalne w Polsce. W: B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski (red.), *System wsparcia osób starszych w środowisku zamieszkania. Przegląd sytuacji, propozycja modelu. Synteza* (s. 12–13). Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Szatur-Jaworska, B., Błędowski, P. (red.). (2017). *System wsparcia osób starszych w środowisku zamieszkania. Przegląd sytuacji, propozycja modelu. Synteza*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Szweda-Lewandowska, Z. (2018). Nowoczesne technologie w opiece nad niesamodzielnymi osobami starszymi. *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka*, (3), 83–96.
- Szymańska, J., Sienkiewicz, J. (2011). Wsparcie społeczne. *Current Problem of Psychiatry*, 12(4), 550–553.
- Trafiałek, E. (2006). *Starzenie się i starość. Wybór tekstów z gerontologii społecznej*. Kielce: Wszechnica Świętokrzyska.
- Uchwała (2022). Uchwała nr XLVII/795/2022 Rady Miasta z dnia 31 marca 2022 r. w sprawie przyjęcia Chorzowskiego Programu Osłonowego „Korpus Wsparcia Seniorów” na rok 2022.
- Ustawa (2004). Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. zm.).

ABSTRACT

The article presents the problem of social support, especially its selected aspects (support for seniors in the family), in the seniors' opinion – participants of the program of the Ministry of Family and Social Policy titled “Senior Support Corps” (including the involvement of volunteers providing help to people in need), implemented in the Chorzów commune in 2022. This problem became an inspiration to conduct qualitative research using a semi-structured interview questionnaire, in which 14 seniors took part. The aim was to assess selected aspects of support under the “Senior Support Corps” program. The main research problem was formulated as follows: What is the assessment of the support received by its participants under the discussed program implemented in the Chorzów commune? Research questions: What types of support are preferred among the surveyed elderly people and how do the respondents evaluate individual types of support under the “Senior Support Corps” program? How do respondents evaluate the work of volunteers under the “Senior Support Corps” program? How do respondents view the continuation of activities under the “Senior Support Corps” program in the coming years? The research shows that elderly people previously struggled with loneliness, a sense of alienation and a lack of interpersonal contacts. Thanks to the help and presence of volunteers, seniors could spend their time actively, talking, walking or integrating together. Providing seniors with support and assistance in everyday activities and facilitating access to basic health care was also important. The participation of the respondents in the program significantly increased their activity, regained their self-confidence and became open to other people. Seniors assessed the services provided by volunteers very highly and unanimously stated that the program should be continued in the coming years as it prevents social isolation and promotes the idea of active aging.

Keywords: social support; elderly people; support for seniors in the family; volunteers